

RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK A HATÁRŐRSÉGNÉL AZ 1990-ES ÉVEK ELEJÉN

1. Bevezetés

A rendkívüli események a fegyveres szervezetek életében a többnyire nem kívánt mozzanatok közé tartoznak. Ezért a megelőzésükhöz nélkülözhetetlen felmérésük, komplex összefoglalást igényelt, minden érdekelt bevonásával.¹ Amennyiben valamilyen szintű kivizsgálás is kapcsolódott hozzá, például külső szerv, a katonai ügyészség vagy a szervezet előljárói bizottsága útján, néha fennállt a lehetősége a helyi parancsnokok elkövetett hibái, súlyosabb esetben büntetőjogi felelőssége felmerülésének. Ennek megfelelően érthető, hogy a vezetők igyekeztek elkerülni, saját jól felfogott érdekükben, ilyen cselekmények bekövetkezését, amelyre természetesen semmi biztosíték sem volt, hiszen az történhetett a szervezeten kívüli okokból is.

A megelőzésre vonatkozó számtalan intézkedés ellenére viszonylag nagy számban fordultak elő ide kapcsolódó cselekmények. De milyen történéseket soroltak a határőrségnél ezen kategóriába? Határőrségi vonatkozásban folyamatosan változtak az ide tartozó események, ezek megítélése módosult párhuzamosan a szervezet átalakításával, legvégül a hivatásos állományú határrendészetre történt átállással. A vezetés folyamatosan érzekelte 1985-öt követően a fegyelmi helyzet romlását és a változásoknak a bekövetkezett rendkívüli eseményekre gyakorolt hatását. Objektív tényezők nehezítették a parancsnokság helyzetét. Ide sorolhatjuk a katonai szolgálat idejének többszöri csökkentését, a sorállomány merítési lehetőségének és bevonulás előtti ellenőrzésének beszűkülését, fizikai és pszichológiai alkalmasságának negatív változását, amely gyakran az öngyilkosságokban és az öngyilkosságra utaló magatartásban, kijelentésben jelentkezett. A hivatásos határőrizetre történt átállás folyamán, kényszerűségből egyszerre nagyszámú sorkatonát szereltek le és sok tiszthelyettest vettek fel komoly ellenőrzés és szilárd felkészítés nélkül. Azonnal új típusú problémák jelentek meg, mint például a hivatásos állomány által elkövetett korrupciós tevékenység. Az ország politikai vezetése és lakossága szemében a sorkatonai szolgálat elveszítette elismertségét, megingott a szükségességébe vetett meggyőződés, megjelent a fegyvernélküli szolgálat lehetősége, a sorállomány katonai fegyelme, a kötelmeihez való hozzáállása jelentős mértékben romlott és ezzel párhuzamosan emelkedett az elkövetett katonai bűncselekmények száma. Szakmailag is gondot okozott, hogy a nyugat-európai határrendészeti felfogás szerint a feladatrendszer hivatásos állománykategóriához tartozott. A határőrség bizonyos értelemben a rendszerváltást röviddel megelőzően kényszerpályára került és azon is maradt megszűnéséig. Ennek a kényszerhelyzetnek néhány vonatkozását kívánom bemutatni publikációmban.

---

¹ Deák József: A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig Nemzetbiztonsági Szemle 2016/4. 68. o.

Az átalakítás bonyolultságát és nyilvánvaló hatását a fegyelmi helyzetre mutatják a következő adatok:²

- 1997-ben bevezették a 9 hónapos sorkatonai szolgálatot, (tovább nehezítve a katonák kezelését), ez kiterjedt az 1997. februárban és májusban behívott állományra is, 1997 augusztusban még volt behívás,
- az 1997 január 1-i sorállományú létszám 6662 fő, az év végére 2500 főre csökkent,
- megjelent a szerződéses állomány, 402 fővel, járőrnek,
- 1997-ben 1339 főt vettek fel a határőrséghez, köztük 1048 fő tiszthelyettest, de ugyanebben az évben a határőrségtől távozott 726 fő, tisztt 147 fő, közülük a rendőrséghez 48 fő, és a párhuzamosan zajló felvételek ellenére a szervezetből kivált 375 fő tiszthelyettes,
- 1998 áprilisban leszerelt az utolsó sorkatona is

A publikáció elkészítéséhez a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Lángliliom utcai a határőr parancsnokság itt elhelyezett dokumentum gyűjteményét tanulmányoztam.³

2. A rendkívüli esemény

A kifejezést a „Rendészettudományi szaklexikon”⁴ is ismeri és hosszan tárgyalja. Az itt kibontott fogalomváltozatok egyike megközelítően lefedi a határőrség akkori helyzetét: „(2) A rendvédelmi szerv tagjával kapcsolatos minden olyan mulasztás, amely az adott rendvédelmi szerv személyi állományának helyzetét, a rendvédelmi szerv tekintélyét, ill. a közbiztonságot hátrányosan befolyásolja.”⁵

A korábbi kiadású „Hadtudományi lexikon” szintén ismeri a fogalmat, a meghatározása első mondata: „rendkívüli esemény: a szolgálati rendre, a fegyelemre hátrányos következményű események, ill. cselekmények gyűjtőfogalma.”⁶

A fogalom és az általa lefedett események fontossága miatt érthető, hogy mindkét kiadvány tartalmazza az előbbi meghatározásokat. Mindenesetre a határőrségi megközelítésben nagy számú, egymástól eltérő események tartoztak ebbe a nyilvántartási kategóriába és az éves jelentésekben minden esetben részletezik a kialakult helyzetet. Ez annál inkább indokolt mert a fegyelmi helyzet és a rendkívüli események száma szoros összefüggésben van, jelentős szempont a szervezet minőségi, erkölcsi szintjének megítéléséhez. A rendkívüli események kategóriájába természetesen beleszámították a súlyos következményekkel járó határőrizeti, szolgálati eseményeket, a katonai és egyéb bűncselekményeket, baleseteket, öngyilkosságokat és kísérletüket, a nyolc napnál súlyosabb sérülésekkel járó eseteket, a szolgálatban és szolgálaton kívül bekövetkezett (szabadságon is) sérüléssel és halálesettel járó gépjárműbaleseteket. A kifejezést az 1990-es évek elején a határőrségi jelentések is alkalmazzák, ide számolva az említett történések fajtákat.

A sorállomány helyzetében bekövetkezett változásokat érdemes megvizsgálnunk a rendkívüli események tükrében. 1990-től kezdve az 1998 áprilisi végleges leszerelésig a sorkatonák fegyelmi helyzete folyamatosan romlott és rendkívüli események, gyakran

² MNL OL HOP XIX-B-10 1998. év 5. sz. doboz I. 13. sorszám. „Jelentés a Határőrség 1997. évi munkájáról” 1998.01.12.

³ Az okmányok irattári jelzete MNL OL HOP-XIX-B-10.

⁴ Rendészettudományi szaklexikon. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2019. 483. o.

⁵ Uo.

⁶ Hadtudományi lexikon M-Zs. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1955. és 1157. o.

tragédiák bekövetkezéséhez vezetett. A tendencia már jelezte, itt az ideje megszabadulni a sorkatonaságtól és valami más megoldást keresni a határőrség működésére. Egy, csupán három hónap elemzését tartalmazó értékelés⁷ az alábbi összefoglalást tartalmazza. A fegyelem-szabálysértések, bűncselekmények, nyolc napon túl gyógyuló sérülések elkövetésének, illetve bekövetkezésének időpontjai 1990. január 1-től március 20-ig bezárólag 50%-ban, 211 esetből 107 esetben ünnep és katonai szünnapokon történtek. Márciusban 58 esetből 34 esetben, ez 59%, munkaszüneti napokon. Nyilvánvaló, hogy a hivatásos állomány távollétében a határőr csapatoknál a katonai rend nem kielégítő, a rezsimentézkedéseket megsértik, a hivatásos állományt helyettesítő sorállományú parancsnokok helyüket, szerepüket nem töltik be. Az e napokra szervezett ellenőrzések hatékonysága alacsony szintű. Ez 1990, még nyolc évig lesz sorállomány a rendszerben!

Egy két és fél év helyzetét vizsgáló jelentés⁸ szintén tanulságos adatokat tartalmaz. 1990-ben 19 rendkívüli haláleset történt, 1 tiszt önakasztás, 1 tiszthelyettes a Dunába ölte magát, 3 határőr fegyverrel követett el öngyilkosságot, 1 fő határőr lakásán önakasztás, 2 határőrt külön-külön esetben a társa lőtte agyon baleset során, 1 határőr szolgálatban, 1 tiszt és 5 határőr szabadidőben gépkocsibalesetben hunyt el.

1991-ben 15 fő rendkívüli haláleset történt, 1 tiszt és 1 zászlós a lakásán lőtte agyon magát, 4 határőr fegyverrel lett öngyilkos, 1 határőr emeletről ablakból ugrott ki, 2 fő sorkatonát szolgálatban vonat gázolt el, 3 határőr szabadságon gépkocsibalesetben hunyt el.

1992-ben 5 rendkívüli haláleset, 1 zászlós lakásán önakasztás, 2 határőrt szolgálatban 1 főt szabadságon gépkocsi gázolt el, 1 határőr fegyverrel követett el öngyilkosságot. Egy másik jelentés szerint az évben 4 öngyilkosság történt.

Az 1993-as évet vizsgálva⁹ láthatjuk, az évben 1374 rendkívüli esemény következett be, (az előző évben 1559 esemény), 7 haláleset történt baleset miatt, köztük 4 sorkatonáé, a sorozott állomány 425 bűncselekményt követett el, (az előző évben 655-öt). Az elkövetett bűncselekmények közül 337 katonai bűncselekmény volt. Sorkatonával szemben 234 bírósági ítélet született, (az előző évben 157). A sorállománynál főként lopások, a vagyon elleni cselekmények jelentkeztek, jellemző volt az ügyeleti-, ór-, készenléti, járőrszolgálati szabályok megszegése. Mindezek az adatok, egyéb információkkal kiegészülve mutatják, hogy a sorállomány fegyelmi helyzete és ezen keresztül a rendkívüli események kezelése végzetesen kezdett kicsúszni a szervezet kezéből.

1993-ban (fél év alatt a jelentés megírásáig) 9 rendkívüli haláleset következett be, 4 sorkatona öngyilkossága fegyverrel, 1 tiszt magasról leesett és meghalt, 2 tiszthelyettes vonat gázolás, 2 sorkatona szabadságon gépkocsibaleset.

A bekövetkezett rendkívüli eseményeket csoportosítja a jelentés. Az évszám mögött zárójelet követően az esetszámok:

- fegyverrel, lőszerral bekövetkezett: 1990/ 113 eset, 1991/201, 1992/135, 1993/1. félév/62,
- közlekedési balesetek: 1990/225 eset, 1991/250, 1992/247, 1993/1. félév/123,
- egyéb baleset, sérülés: 1990/196 eset, 1991/80, 1992/77, 1993/1. félév/32,

⁷ MNL OL HOP XIX-B-10 1990. év 10. sz. doboz III. tárgykör 2. folyószám.

„Összefoglaló a határőrségnél a személyi állománnyal összefüggő rendkívüli eseményekről (1990. január 1.-március 20.)”

⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1993. év 5. sz. doboz III. 3. sorszám. „Jelentés a Határőrség személyi állománya erkölcsi-fegyelmi helyzetének alakulásáról az 1990. január 1.- 1993. június 30 közötti időszakban.” 1993. 10. 14.

⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1994. év 6. sz. doboz III. 1. sorszám. „Összefoglaló a Határőrség személyi állományának 1993. évi fegyelmi helyzetéről.” „(összehasonlítás az 1992. évi adatokkal)”

- öngyilkossági cselekmények, kijelentések: 1990/101 eset, 1991/148, 1992/157, 1993/1. félév/95,
- egyéb rendkívüli esemény: 1990/27 eset, 1991/53, 1992/93, 1993/1. félév/46,
- összesen három és fél év alatt 1990/662 eset, 1991/732, 1992/709, 1993/1. félév/358.

Érdekes, hogy a határőrségi nyilvántartásokban áttértek az események száz főre történő számítására, kimutatására. Ennek feltételezhető egyik oka lehet, az állandó létszámváltozások miatt maguk a számok nem adtak reális összehasonlítási lehetőséget az évek között. A 100 főre kivetített, bekövetkezett bűncselekmények számát szemléltetik a következő adatok. Szintén az évszám után zárójel, majd esetszám:

- sorállomány: 1990/2,5 elkövetett bűncselekmény, 1991/3,5, 1992/5,2 1993/1. félév/ 2,4,
- zászlósok és tiszthelyettesek: 1990/1,4, 1991/2,2, 1992/2,0, 1993/1. félév/1,6,
- tisztek 1990/1,2, 1991/2,0, 1992/1,5, 1993/1. félév/0,9.

Elgondolkodtató a sorállomány által elkövetett bűncselekmények számának meredek emelkedése, az a tény, hogy minden száz határőr közül például 1992-ben 5 fő követett el bűncselekményt. A bűncselekményeket követő feljelentés és eljárás kezdeményezése szerintem tükrözi a határőrség vezetésének (mondhatni görcsös) törekvését a szolgálati fegyelem fenntartására.

1996-ban a sorállomány létszáma már jelentősen csökkent. Az éves értékelés¹⁰ szerint a katonák által elkövetett száz főre kivetített bűncselekmények száma az előző évi, tehát 1995-ös 6,15-ről 1996-ban 4,02-re, fegyelemsértések 26,19-ről (1995) 18,63-ra (1996) csökkentek. Veszélyes, hogy ebben a két évben száz sorkatonára 5-6 bekövetkezett bűncselekmény jutott. A sorállomány 268 bűncselekményt követett el, (1995-ben 410), amelyek közül 216 eset katonai bűncselekmény volt, (2015-ben 336), bírósági ítélet 265 alkalommal született, (1995-ben 368).

Az 1996-os év adatai a hivatásos állományra kivetítve:

- tiszt által elkövetett bűncselekmény 17 eset, (előző év 18), ebből katonai 8 (előző év 13), bírósági határozattal lezárva 20 (előző évben 14)
- - zászlósok által elkövetett bűncselekmény 6 (előző évben 6), ebből katonai 2 (5), bírósági határozattal lezárva 5 (5),
- - tiszthelyettesek által elkövetett bűncselekmény 102 (111), ebből katonai 65 (64), bírósági határozattal lezárva 103 (101).

1996-ban a hivatásos állomány határforgalom ellenőrzésben betöltött szerepének növekedésével jellemző lett a nagyértékű lopott járművek jogtalan kiléptetése, illetve közreműködés a külföldre juttatásban, a korábbi időszakokkal ellentétben már nem a bélyegző lenyomat jogtalan elhelyezése dominál.

¹⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1997. év 6. sz. doboz 26. sorszám. „Összefoglaló, a Határőrség személyi állománya 1996. évi erkölcsi-fegyelmi helyzete.” 1997.01.16.

3. Szélsőséges esetek

Természetesen több szélsőséges eset is előfordult, amelyek akár súlyos tragédiával is zárulhattak volna, valamint nagy mértékben rontották a határőrség megítélését a lakosság, a Belügyminisztérium, illetve a külföld előtt:

- Sz I határőr¹¹ 1991 május 16-án Ferihegyről őrszolgálatból fegyveresen megszökött, túsokat ejtett, a rendőrség elfogta, ellenállást nem tanúsított.
- S J határőr¹² 1991 június 10-én a Szakonyfalu őrsön, amíg az ügyeleti szolgálat a klubban videózott, a hátrahagyott kulcsokkal kinyitotta a szolgálati helyiségeket. Felfegyverezte magát géppisztollyal és 728 db. lőszert elvitt. Mikor tevékenysége közben megzavarták, padlóba, falba, kétszer a levegőbe lőtt és Ausztriába szökött. Mogensdorffban egy idősebb házaspárt túsul ejtett, később az osztrák kommandósoknak megadta magát.
- F Z őrzető¹³ 1991. szeptember 22-én 00,45-kor járőrszolgálatba felkészülés során gondatlanságból agyonlőtte az őrsügyeletest. Ennek az esetnek a jelentése során írta az országos parancsnok, a határőrségnél naponta 5000 fő lép szolgálatba, illetve azt követően adja le a felszerelését, fegyverét. Szinte elkerülhetetlen, hogy ne kerüljön sor vétlen lövésre, állandón fennáll a halálos baleset veszélye. Csupán az őrzészlóaljnál 1991 első négy hónapjában 35 esetben történt lövés, 21 a töltőhelyen, 14 a szolgálati helyen.

4. Öngyilkosságok, öngyilkossági kísérletek

Külön alfejezetben foglalkozom az öngyilkosság problémakörével. Ezek az események, amellet, hogy rontották a határőrség megítélését a lakosság körében, és a Belügyminisztérium érzékenységet is sértettek, amit a több esetben a minisztériumnak címzett ilyen tartalmú jelentések is mutatják, nehéz órákat okoztak az elhunytak családtagjaival történt kapcsolatfelvétel során. A határőrség több alkalommal is áttekintette, elemezte a bekövetkezett elkövetéseket. A történések többségében az okok, az események számai a bevonulás előtti családi körülményekhez és az elkövető egyéni pszichés helyzetéhez vezettek vissza. Mindezek persze nem zárták ki alkalmanként az odafigyelés, a megelőzés a segítségnyújtás hiányát. A statisztikák egészen az ötvenes évekig vezetnek vissza és a rendszerváltás előtt, valamint azt követően, semmilyen lényeges emelkedést a bekövetkezett cselekmények számában nem lehet kimutatni.

Az öngyilkosság fogalmát az értelmező szótár alapján pontosítom: „*ön/gyilkosság fn 1. Az a tett, hogy vki önmagát szándékosan megöli. ~ot követ el.*” „öngyilkos I. mn 1. Aki saját magát szándékosan megöli.”¹⁴ „*büntetőjogi felfogás szerint az öngyilkosság nem bűncselekmény.*”¹⁵

¹¹ MNL OL HOP XIX-B-10 1991. év 8. sz. doboz III. tárgykör 4. folyószám. „Tájékoztató. Sz I határőr szolgálatból történt fegyveres szökésének körülményeiről.” 1991.05.16.

¹² MNL OL HOP XIX-B-10 1991. év 8. sz. doboz III. tárgykör 5. folyószám. Tájékoztató S J határőr fegyveres külföldre szökéséről.” 1991.06. 10.

¹³ MNL OL HOP XIX-B-10 1991. év 8. sz. doboz III. tárgykör 8. folyószám. „Tájékoztató az orosházi kerület gyulai őrsén az őrsügyeletes halálát okozó fegyverhasználatról.” 1991.09. 24.

¹⁴ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 1027. o.

¹⁵ Jogi Lexikon. Complex Kiadó, Budapest, 2009. 533. o.

Az öngyilkosságok, illetve az erre utaló kijelentések a határőrségnél mindig kényes témát jelentettek. A sorozást megelőző ellenőrzésnél ilyen információ felmerülése már kizáró oka volt az illető bevonultatásának. A sorkatonai szolgálat megszakítását, más szervezethez történő áthelyezést jelentett a ráutaló magatartás. A szervezetnek nyilvánvalóan el kellett számolni az elhunytak, sérültek esetében a nyilvánossággal, a katonai ügyességgel, de leginkább a rokonokkal. Mindez rendkívüli felkészültséget, gyakran diplomáciai ügyességet kívánt a parancsnoki és személyzeti munkát végzőktől.

Az öngyilkossághoz vezető lelki állapot különös veszélyességét bizonyítja a hanságvillanytelepi őrsön 1987.01.27-én bekövetkezett eset¹⁶, amelynél az alapos kivizsgálás ellenére máig megbízhatóan ki nem derített okokból a járőrtárs agyonlőtte a járőrparancsnokát, majd végzett saját magával is.

Az öngyilkossági cselekmények az úgynevezett „rendkívüli halál” fogalomkörébe tartoztak. Ebbe a kategóriába sorolták még, egyebek mellett, azokat az elhalálozásokat, amelyek esetében a halál bűncselekmény, baleset, öngyilkosság miatt következett be, vagy a halál oka tisztázatlan volt. Az öngyilkosságok kivizsgálásának ezen egyéb kategóriákat kellett megbízhatóan kizárni. Az 1965-ös IM rendelet¹⁷, amely megalapozta az 1970-80-as évek kivizsgálásait, első paragrafusa az ügyességet feljogosította igazságügyi orvosszakértő kirendelésére a bizottsági kivizsgálás támogatása céljából.

Már 1983-ból rendelkezésünkre áll egy elemzés¹⁸. E szerint a sorállományból 24 fő, köztük 2 fő tisztes követett el öngyilkosságot 1977. 01.01 és 1982. 12. 31. között. A megelőző hat évben (1970-1976) 40 fő. A 24 főből eltávozáson és szabadságon 5 fő, az azt követő 24 órán belül a szolgálati helyükre történt visszatérésüket követően 6 fő, járőrszolgálatban 14 fő (9 fő ebből egy fős járőr), 3 fő lakáson, 2 fő őrszolgálatban, 2 fő elhelyezési körlet mosdójában, 1 fő szolgálati helyiségben, 2 fő eltávozásról visszautazás során követte el a cselekményt.

Egy 1990-ben készült elemzés¹⁹, csupán három és fél évet foglal össze, és a parancsnokság szándékát mutatja a megelőzés fokozására, az alábbi megállapításokat tartalmazza. A sorállomány körében bekövetkezett öngyilkosságok/ és kísérletek:

- 1987: 2 eset/- nincs kísérlet,
- 1988: 4 eset/ 3 kísérlet,
- 1989: 3 eset /1 kísérlet
- 1990: 3 eset/3 kísérlet
- összesen :12 eset/ 7 kísérlet
- szolgálatban 15 eset, szabadidőben 3 eset, otthon távollét idején 1 eset,
- az elkövetés eszköze, módja: fegyver 16 eset, szűrő-vágó eszköz 1 eset, önakasztás 1 eset, leugrás magas épületből 1 eset,
- maradandó fogyatékoság keletkezett 3 esetben, 8 napon túl gyógyuló sérülés 4 esetben.

¹⁶ MNL OL HOP XIX-B-10 1987. év 15. sz. doboz III. tárgykör. 1 folyószám. „Jelentés V. I. hór. meggyilkolásáról.”

¹⁷ Az igazságügyminiszter 9/1965. (VIII. 23.) IM számú rendelete az igazságügyi szakértői működésről. Magyar Közlöny 49. szám, 1965.08.23.

¹⁸ MNL OL HOP XIX-B-10 1983. év 15. sz. doboz III. 1-4. tárgykör 7. folyószám. „A BM. Határőrségnél bekövetkezett öngyilkossági cselekmények és a megelőző tevékenység tapasztalatai.” BM Határőrség Politikai Csoportfőnökség.

¹⁹ MNL OL HOP XIX-B-10 1990. év 10. sz. doboz III. tárgykör 1. folyószám.

„A határőrség állománya által elkövetett öngyilkossági cselekmények főbb tapasztalatai. (1987 január 01- 1990. június 30.) „BM Határőrség Nevelési és Szociálpolitikai Csoportfőnöksége”. 1990.08. 22.

A fegyverrel történő elkövetés a legtipikusabb mód, adódik a határőrség jellegéből, a járőrszolgálat nyújtotta lehetőségekből. Alapvetően géppisztollyal, néha pisztollyal történt. E két fegyver rendkívüli átütő ereje és roncsoló hatása úgymond „biztosította” a befejezett öngyilkosságot. Akik valamilyen csoda folytán túléltek a kísérletet, gyakran maradandó sérülést szenvedtek.

Korábbi és későbbi öngyilkossági adatok szerint, saját levéltári kigyűjtés alapján 1978-1993 között 61 sorkatonára követett el befejezett cselekményt.

A bemutatott statisztikákban jelentkező esetleges eltérések a feldolgozott okmányokból következnek. Eltérő adatoknál a magasabb számot vettem figyelembe az értékeléseknél.

A határőrség sorállománya esetében a 20-24 éves fiatalok országos korosztályát összehasonlítva megállapíthatjuk, abban az időben a polgári életben százezer fiatalra átlag 33,4 fő elkövetés esett, a határőrségnél 20 fő, lényegesen jobb az átlag a szervezetnél, mint a civil életben. A tisztas állományban érdekes módon, talán a jobb kiválasztás miatt, szinte egyáltalán nem fordult elő öngyilkosság.

Öngyilkosságra utaló magatartás, három félév alatt 1989 év január és 1990 első félév között 93 eset, fél évente 22-32-39. Ebből laktanyán belül a szabadidőben 62 eset, 67%.

Elkövetés módja szerint szűrő-vágó eszközök és a gyógyszerek 75 eset, 81%, lényegében alkalmatlan elkövetési mód. Az elkövetés módja és következménye bizonyítja azt, hogy nem az élet kioltása volt a cél, sokkal inkább figyelemfelhívás, egyfajta segítségkérés.

Következmények a kísérleteknél:

- 5 eset, 6%, 8 napon túl gyógyuló sérülés,
- 56 eset, 60%, 8 napon belül gyógyuló,
- 322 eset, 34%, nincs sérülés (a gyógyszerekkel elkövetés döntő része).

A katonai szolgálaton belüli időt vizsgálva újoncok közül 17 fő 18%, a katonai szolgálat 4-9. hónapjából 47 fő, 51%. A megkísérlők közel 1/3-a jelezte előre a szándékát.

Hogy a határőrség vezetése milyen nyomás alatt állt, azt egy 1992. évi, a BM államtitkárnak készített jelentésből²⁰ is megítélhetjük. Öngyilkossági kísérlet és ráutaló magatartás 1990-ben 21 kijelentés, 64 „utaló magatartás”, 5 kísérlet, 1991-ben 18 kijelentés, 86 „utaló magatartás”, 11 kísérlet, 1992-ben 36 kijelentés, 90 „utaló magatartás”, 7 kísérlet. Amint az országos parancsnok írja, minden eseményt kivizsgáltak. „A kiváltó okok nagyrésze családi, szociális problémákra, labilis mentális állapotra vezethetők vissza.”²¹ „1990-ben 275 fő, 1991-ben 475 fő, 1992-ben 310 fő került leszerelésre pszichés probléma miatt.”²²

Öt esetben az elhunytak hozzátartozói betekintést kértek iratokba, kártérítésért folyamodtak, kérték, hogy a helyszínt megtekinthessék, illetve a katonatársakkal beszélhessenek. Ezek közül egy jogi képviselője útján vitatta fia balesetét. Az időpontok a következők, 1991, 1985, 1991, 1982 vasúti baleset, 1991 egy fegyveres baleset, és egy öngyilkosság.

²⁰ MNL OL HOP XIX-B-10 1992. év 7. sz. doboz III. 7. sorszám. „Jelentés a Határőrségnél 1990. január-1992. augusztusig bekövetkezett, halállal végződő rendkívüli eseményekről” 1992. 08.31.

²¹ Uo.

²² Uo.

„a halálesetek, maradandó és részleges egészségkárosodások anyagi kompenzálásának érdekében az EURÓPA-GAN Biztosító részvénytársasággal 1992. január 1-jétől szerződést kötöttünk a sorállományra vonatkozóan.”²³

Az országos parancsnok jelenti az államtitkárnak: „A Jogsértettek Egyesülete VT. nevű képviselőjével (fia VT 1989-ben követett el öngyilkosságot), levelezést folytattunk.” „Az egyesület célja a megtörtént halálesetek újbóli felülvizsgálatán túlmutat.”

„Követelik:

- 1984. január 01-től napjainkig a határőrség állományában szolgálati idejük alatt elhunyt sorkatonák összes adatait;
- mindent elhunyra vonatkozó határőrségi vizsgálati jegyzőkönyvnek és háttér bizonyítéknak a hiteles másolatát;
- napi folyamatos tájékoztatást a határőrségnél bekövetkezett rendkívüli eseményekről;
- adatokat azokról a sorkatonai szolgálatot teljesítőkről, akik maradandó egészségkárosodást szenvedtek;
- kölcsönös egyeztetett időpontban, elsősorban szombati napokon kéri személyes jelenlétemet, és hogy álljak rendelkezésükre az egyesület székhelyén.”

5. Befejezés

A határőrség már az 1990-es éveket megelőzően egyre nehezebb, bonyolultabb körülmények között működött, de a helyzete a különböző külső körülmények miatt 1998-ig tovább romlott.²⁴ Erre a megállapításra juthatunk, amennyiben az egymást követő eseményeket vizsgáljuk és átgondoljuk, milyen mértékű, jellegű nehézségeket okoztak ezek a határőrségnek. Ide számítom elsősorban:

- a kényszerű átszervezést a hivatásos állományra történt átállás során;
- a sorkatonai szolgálat idejének többszöri módosítását, amely jelentős munkaráfordítást hozott a kiképzés, szervezés, ellátás során;
- a sorállomány leszervezését, elbocsátását;
- a délszláv háborúk hatását;
- az előzőekkel összefüggésben a 26 határvadász század megszervezését, részbeni felszerelését katonai eszközökkel, majd az egész leszervezését;
- a Viszonylati Parancsnokság működtetését a Baranyában;
- a részvételt a Jugoszlávia elleni ENSZ blokádban;
- a sorkatonák helyett felvett hivatásos tiszthelyettesek rohamtempóban történt kiképzését.

Különösen nagy nehézséget okozott a sorkatonai szolgálat megítélésének változása az ország lakossága és politikai vezetése körében. Az általános elutasító vélekedésnek és hangulatváltozásnak megfelelően folyamatosan romlott a sorállomány fegyelmi helyzete és növekedtek a rendkívüli események. Ezt a tényt a statisztikák megbízhatóan igazolják. Azt

²³ Uo.

²⁴ Lásd: Ritecz György: Határőrizet a rendszerváltástól napjainkig. In: Pósn László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. 642–673. o.

is látnunk kell, bár ez nem tárgya a jelenlegi publikációnak, hogy az így kialakult helyzet bizonytalanná tette a tiszti állományt a szervezet jövőjével és saját lehetséges kilátásaival kapcsolatban. Ez a feljebb bemutatott egyik éves értékelésben is szerepel.